

Lerchné dr. Egri Zsuzsa

Anyanyelv

felsősöknek

6

m u n k a f ü z e t

Lerchné dr. Egri Zsuzsa

Anyanyelv felsősöknek

Munkafüzet **6.** osztályosoknak

Tizenhetedik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2017

SZÖVEGÉRTÉS, SZÖVEGALKOTÁS

Szóbeli szövegek I.

1. Mit teszel, mit mondasz, ha a következőt hallod?

a) Mikor öntöttél vizet a kutyusnak?

Cselekvés: ....., beszéd: .....

b) Odaadtad a postásnak a nyugdíj átvételéhez szükséges meghatalmazást?

Cselekvés: ....., beszéd: .....

c) Mennyit kaptál vissza a fodrásznál?

Cselekvés: ....., beszéd: .....

d) Feleltél nyelvtanból?

Cselekvés: ....., beszéd: .....

2. Hogyan reagálsz az elhangzottakra?

Kislány (fiacskám), melyik emeleten laknak Örkényiek?

.....

*Légy szíves, fogd meg a kosaramat, amíg előkeresem a kulcsot! Nem szeretném letenni erre a la-
tyakos kőre!*

.....

Kérlek, dobd be a leveletem, ha a posta felé mész!

.....

Ne izegj-mozogj, angyalom, mert véletlenül a fogad helyett a nyelvedet fúrom ki!

.....

3. Játsszátok el jelenetté kibővítve az előbbi eseteket!

4. a) Nem hallottad a költő nevét és a vers címét, mert későn kapcsoltd be a rádiót.

Hol nézel utána a hiányzó adatoknak? .....

Szilágyi

Fiának

Örzsébet

A levél

Levelét megírta;

Prága városába.

Szerelmes

Örömhírt

Könnnyével

Viszen a

Azt is telesírta.

Szomorú fogságba [...]

A költő neve: ..... A vers címe: .....

Mikor élt a költő? ..... Mi a vers műfaja? .....

b) Ki írta a levelet? .....

Kinek hová szól a levél? .....

Ki sírta tele a levelet? .....

Miért van a címzett Prágában? .....

Nézz utána, ki volt ez a fia Szilágyi Erzsébetnek! .....

c) Olvasd el a következő idézetet, majd válaszolj a kérdésekre!

*Fölötted egy almafa ága,
szirmok hullnak a szádra,
s külön egy-egy késve pereg le,
ráhull a hajadra, szemedre. (...)*

A költő neve: ..... A vers címe: .....

Mely szavak vonatkoznak a második személyre? .....

Karikázd be, milyen hangulatú a részlet: gyengéd, közönséges, kedves, szeretetteljes!

5. Előfordul, hogy nem tartozik másra, ami két ember közt elhangzik. Mutassátok be, hogyan viselkednek ilyen helyzetben

- a szülők, ha kíváncsi gyerekük a közelben van;
- az eladók, ha nem akarják elárulni, hogy a hús nem friss;
- két orvos, ha nem biztosak az általuk megállapított betegség kezelésében;
- a tanulók, ha dolgozatírás közben „segítenek” egymásnak;
- az autóvezető és utasa, ha a rendőri ellenőrzéskor kiderül, hogy a vezetőnél nincs jogosítvány;
- a szobafestők, akik fordítva tették fel a tapétát.

6. Hogyan reagálsz, ha a képeken törtéteknek szemtanúja vagy? Írd le!

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

AZ ALAPSZÓFAJOK

A szófajok

1. a) Olvasd fel tiszta kiejtéssel a Toldi részletét, majd számold!

*Elvonúl a hadnép hosszú tömött sorban,
Toldiról beszélnek az egész táborban;
Mindenik mond néki nyájasat vagy szépet,
Mindenik derít rá egy mosolygó képet;
Egyik így szól: „Bajtárs! mért nem jósz csatára?
Ily legénynek, mint te, ott van ám nagy ára.”
Másik szánva mondja: „Szép öcsém, be nagy kár,
Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”*

(Arany János)

Hány szó fordul elő a versszakban? ..... Hány szótári szó található benne? .....

Melyik szó fordul elő több alakban? .....

Milyen szófajú a két *az* szó? 1. ...., 2. ....

- b) Melyik szót írjuk ma másképpen, mint Arany János? Dolgozz a minta szerint!

elvonúl → elvonul

.....
.....

2. Ismered az *intarziajátékot*? Mely tulajdonnevek bújtak el a mondatokban?

Hat van belőle a kezemben. ....

Péter csirkét eszik. ....

A cukorba Janika harapott, nem Géza. ....

3. a) Kapcsold a *ház* szóhoz a következő toldalékokat: *-ban, -k, -tól, -val, -i, -t, -hoz, -s, -ból!*

A szóalaknak képzője van: .....

jele van: .....

ragja van: .....

b) Melyik toldalék változtatja meg a szó jelentését és a szófaját? .....

4. a) Olvasd el a mondatokat! Milyen szófajú a *soproni* szó?

A *soproni* még másnap is fogyasztható. ....

A *soproni* barátnőm a városközpontban lakik. ....

Megjelent a *Soproni Hírlap!* .....

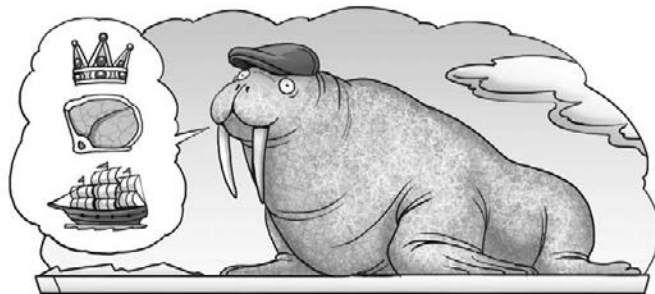

A főnév

1. Húzd alá az idézetben különböző színekkel az élőlényeket és az élettelen tárgyakat jelentő szavakat!

Szólt a Rozmár: „Van épp elég,
miről mesélni jó:
király, karaj, pecsétviasz,
haj, háj, kehely, hajó,
hogy a tenger miért hegyes
miért repül a ló.”

„Jaj, várj!” – nyögték az Osztrigák,
„a tárgyra még ne térj [...]!”

(Lewis Carroll: A Rozmár és az Ács (Alice Tükörországbán) – Ford.: Tótfalusi István)

2. Melyik a kakukkfőika? Minden sorban van egy, de hol találsz kettőt? Miért?

- a) kút, út, hűt, irat, lant, pánt, pont
- b) ágyú, borjú, sűrű, derű, ború, bú, mű, betű
- c) ókor, csokor, gyermekkor, lovagkor, hétkor
- d) jó, olló, tó, golyó, folyó, adó, kakaó, kiadó
- e) ügyesség, képesség, vigasság, virág, bosszúság

3. Képezz főnevet, melléknevet, igét az alábbi főnevekből!

láb: .....

kő: .....

4. Milyen szófajú a nagy szó a különböző mondatokban?

Nagy Enikő sokat hiányzott a múlt hónapban. ....

A nagyok engedjék előre a kisebbeket! .....

Az a nagy ház tízemeletes. ....

Arany János Nagyszalontán született. ....

Az elefánt nagyobb, mint az őzike. ....

5. Kösd a fogalmakhoz a hozzájuk tartozó példákat! Indokold meg szóban a döntésedet meghatározással!

EGYEDI NÉV

ANYAGNÉV

GYÚJTÓNÉV

víz, olaj, tej

nyáj, rendőrség, sokaság

ceruza, tánc, konyharuha

6. a) Főnév vagy nem? Ami nem főnév, azt húzd át!

kés, késélezés, késel, késsel, Késes, késes (fiók), késnek (az éle), késnek (a vendégek)

- b) Konkrét vagy elvont főnév? Keretezd be az elvont főneveket!

harag, aranyhal, meseszereplő, óriás, egészség, félelem, egyezkedés, csengő, trolibusz

- c) Köznév vagy tulajdonnév? Javítsd ki a tulajdonnév kezdőbetűjét!

emelet, emese, magyarok, magyarbóly, petőfi sándor általános iskola, gimnázium, paks

7. Keress, kutass családneveket!

a) Ma már nem használatos foglalkozásnév:

Göloncsér, ...

b) Ma is használatos foglalkozásnév:

.....

c) Népnevet jelent:

.....

d) Növény- vagy állatnév:

.....

e) Valamilyen helységből való származásra utal:

.....

f) Idegen eredetű vagy hagyományos írásmódú név:

.....

g) Keresztnév:

.....

h) Kettős név:

Orlai Petrich Soma, ...

8. Melyik állat neve lehet?

Csí: ....., Csákó: ....., Rex: .....

Gyurika: ....., Cila: ....., Riska: .....

9. Milyen tulajdonneveket találsz az alábbi cikkben? Csoportosítsd őket!

Budapest nem akart lemaradni Bécs mögött, ezért 1896-ban már a Váci utcában mozgóképet vetítettek, melyet Ferenc József is meglelt. A Somosy mulatóban viszont csak belépődíjért nézhették meg a szerencsések az életre kelt képeket.

1918-ban Korda Sándor elkészítette az első magyar szuperfilmet a Corvin Filmgyárban Az aranyember címmel. Ha már akkor létezett volna, bizonyára Kossuth-díjat kapott volna érte!

.....
.....
.....
.....
.....

A MONDATSZÓK

A módosítószó

1. Olvasd föl helyesejtéssel a mondatokat! Húzd alá a bennük lévő módosítószókat, majd írd a kipontozott helyre a jelentésüket!

Az biztos, hogy ezután a város környékét is elkerülte. (Magyar népmese) .....

Bezzeg volt ezentúl kalács is, kenyér is! (Magyar népmese) .....

Csakugyan ott ült egy vénségesen vén öregasszony. (Magyar népmese) .....

Szabad-e? Nem-e? Ő nagy bátran belép a palotába. (Magyar népmese) .....

Nyilván a gondolatait forgatja. (Urbán Ernő) .....

Harmadnapja nem eszek, – se sokat, se keveset. (József Attila) .....

De hát kétségbe kell-e esniünk? (Petőfi Sándor) .....

– *Szeretsz, kedvesem? – Igen! Igen!* .....

– *El tudod intézni a dolgot? – Talán.* .....

2. Milyen fajtájúak a felsorolt módosítószók? Csoportosítsd őket!

igazán, valóban, alighanem, állítólag, sem, se, vajon, vajha, persze, dehogy, esetleg, okvetlenül, valószínűleg, dehogynem, hogyan, bizonyosan, ugyan, ne, nem, igen

Bizonyosság: .....

.....:

.....:

.....:

.....:

.....:

3. a) Írd le a párbeszéd hiányzó mondatait!

– .....

– Valószínűleg.

– .....

– Valóban?

– .....

– Bár megtehetném!

- b) Adjátok elő több lehetséges módon a kiegészített párbeszédet!

TARTALOM

TANÉV ELEJI ISMÉTLÉS

Nyelv és kommunikáció	3
Hangtan és helyesírás	4
A szó szerkezete és jelentése	7
Mondatok, mondatfajták	9
Szöveg és szövegértés	10

SZÖVEGÉRTÉS, SZÖVEGALKOTÁS

Szóbeli szövegek I.	11
Szóbeli szövegek II.	13
Kommunikáció, kommunikációs helyzet	14
Kommunikációs gyakorlatok	15
Írott szövegek értelmezése	17
A szövegértést nehezítő körülmények ...	19
Az átfutástól a szöveg birtokba vételéig	21
Amíg az ötletből szöveg lesz	23
Rövidebb digitális szövegek	25

BEVEZETÉS A JELEK VILÁGÁBA

Jel és jelentés	27
A nyelvi jel	30
Szókincsünk rétegződése	31
A beszélt nyelvi metafora	32

AZ ALAPSZÓFAJOK

A szófajok	33
A főnév	35
A főnév helyes használata	37
A melléknév	40
A melléknév helyes használata	42
A számnév	45
A számnév helyes használata	46
A névmás	48
A személyes névmás	49
A visszaható névmás	52

A kölcsönös névmás	53
A mutató névmás	54
A kérdő névmás	56
A vonatkozó névmás	58
A határozatlan és az általános névmás ...	60
A határozószó	62
A névszók és a határozószók (Részösszefoglalás)	64
Az ige	67
Igemódok, igeidők	69
Az általános és a határozott ragozás	71
Az ige helyes használata	73
A főnévi igenév	78
A melléknévi igenév	80
A határozói igenév	82
Az igék és az igeelvek (Részösszefoglalás)	84

A VISZONYSZÓK

A névelő	87
A névutó	88
Az igekező	91
A segédige	93
A kötőszó	94

A MONDATSZÓK

A módosítószó	96
A kapcsolatjelölő mondatzó	97
Az indulatszó	98
A viszonyozók és a mondatzó (Részösszefoglalás)	99

TANÉV VÉGI ISMÉTLÉS

Jelek, nyelvi jelek, szókincs	101
Szófajaink rendszere	102
Szövegértés, szövegalkotás	107
Függelék	109